

Jurisprudencija, 2003, t. 42(34); 30–41

II. TARPTAUTINĖ IR EUROPOS SAJUNGOS TEISĖ

EKONOMINIŲ, SOCIALINIŲ IR KULTŪRINIŲ ASMENS TEISIŲ GYNIMO GALIMYBĖS EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISME: PRAEITIS, DABARTIS IR PERSPEKTYVOS

Lektorius dr. Ernestas Spruogis

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 2 71 46 97
Elektroninis paštas E.Spruogis@lrkt.lt

Pateikta 2003 m. gegužės 30 d.

Parengta spausdinti 2003 m. spalio 3 d.

*Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedros vedėjas profesorius
habil. dr. Alfonsas Vaišvila ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisėjas docentas dr. Stasys Stačiokas*

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjamos ekonominių, socialinių ir kultūrinių asmens teisių gynimo galimybės Europos žmogaus teisių teisme. Jame atskleidžiama, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijoje, kuria remiasi Teismas savo veikloje, tiesiogiai įtvirtintos trys ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės: socialinė teisė – teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai, ekonominė teisė (terminas – sąlyginis! Į išlygas žr. straipsnyje) – teisė į nuosavybę ir kultūrinė teisė – teisė į švietimą. Visos Konvencijoje įtvirtintos socialinės ir ekonominės teisės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje yra daugiau negatyvaus pobūdžio, t. y. jos labiau suvokiamos kaip laisvės nuo valstybės. Kita vertus, autorius pabrėžia, kad Teismas vis aktyviau taiko Konvenciją socialinės teisės srityje. Tai ypač akivaizdu nagrinėjant Teismo priimtas nuosavybės teisės gynimo bylas. Tai Europoje leidžia tikėtis dar veiksmingesnio nei iki šiol socialinių teisių gynimo. Pasitelkiant Konvenciją vis daugiau socialinių teisių gali būti efektyviau ginama teismine tvarka tiek nacionalinėse teisinėse sistemose, tiek Europos institucijose.

I. Įvadas

Lietuvos Respublika jau dešimt metų yra Europos Tarybos (toliau – ET) narė (ja tapo 1993 m. gegužės 14 d.). Pagrindinis ET tikslas – pasiekti kuo didesnę vienybę valstybių narių, kurios gina ir įgyvendina idealus ir principus, sudarančius bendrą šių valstybių paveldą, skatinti jų ekonominę ir socialinę pažangą. Kitaip tariant, šios organizacijos tikslas – apsaugoti ir įgyvendinti bendras valstybių narių vertybes ir principus ir taip skatinti ekonominę bei socialinę pažangą [1, p. 746–749]. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių (toliau šiame tekste – ir socialinės gerovės teisių, ir socioekonominių teisių¹) įtvirtinimas ir apsauga bei socialinės gerovės kūrimas yra viena iš svarbiausių ET veiklos sričių. ET siekia stiprinti socialinius ryšius visuomenėje, šalinti socialinę diskriminaciją, užtikrinti reikiamą socialinio saugumo ir aprūpinimo lygį bei labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių apsaugą, padėti valstybėms narėms spręsti užimtumo, profesinio rengimo ir darbuotojų teisių klausimus, bendra-

¹ Tokie ekonominių, socialinių ir kultūrinių asmens teisių terminai vartojami gana retai. Plačiau žr. [2, p. 205–271].

darbiauti migracijos srityje. ET yra priėmusi daug svarbių teisės aktų socialinių ir ekonominių teisių srityje – tai ir 1961 m. Europos socialinė chartija, pataisyta 1996 m., ir 1964 m. Europos socialinės apsaugos kodeksas, pataisytas 1990 m., ir aibė rekomendacijų [3].

Lietuva, kaip ET narė, yra ratifikavusi Europos socialinę chartiją (pataisytą), kurią ji pasirašė 1997 m. rugsėjo 8 d. ir kuri įsigaliojo 2001 m. rugpjūčio 1 d., Europos laikinąjį susitarimą dėl senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo socialinės apsaugos sistemų bei jo protokolą, Europos laikinąjį susitarimą dėl kitų sistemų (išskyrus senatvės, invalidumo ir maitintojo netekimo socialinės apsaugos) ir jo protokolą (visi pasirašyti 1997 m. lapkričio 19 d. ir įsigaliojo 1999 m. gruodžio 1 d.) [4]. Tai konvencijos, tiesiogiai susijusios su socialinės gerovės teisių įtvirtinimu.

Lietuva, tapdama ET nare, tą pačią dieną pasirašė, o vėliau ir ratifikavo 1950 m. lapkričio 4 d. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją (toliau šiame tekste – Konvencija) [5]. Ratifikuota Konvencija pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalį tapo Lietuvos teisinės sistemos dalimi¹. Nors 1995 m. sausio 24 d. išvadoje [7] Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Lietuvos tarptautinės sutartys tiesiogiai taikomos tik civilinėje teisenoje, tačiau reikėtų sutikti su D. Jočienės nuomone, kad nėra jokių kliūčių tiesiogiai taikyti Konvenciją Lietuvos baudžiamojoje teisėje ir procese [6, p. 151–156]. V. Vadapalas konstatuoja, kad Konvencija turi būti tiesiogiai taikoma visose Lietuvos teisės šakose [8, p. 503–529]. Konvencijos pasirašymas įpareigojo Lietuvą vykdyti jos reikalavimus, o ratifikavimas – paklusti Europos žmogaus teisių teismo (toliau – ir Teismas) sprendimams [9, p. 54–55]. Tiesa, pagal Konvencijos 46 straipsnio 1 dalį Teismo galutinius sprendimus įsipareigoja vykdyti tik Teismo nagrinėjamų bylų šalys; kitaip tariant, sprendimai, kuriuose nėra nagrinėjami klausimai dėl tam tikros valstybės, formaliai tokios valstybės nesaisto. Tačiau reikia turėti omenyje, kad vėliau sprenddamas kitų valstybių bylas Teismas atsižvelgia į savo anksčiau priimtus sprendimus – „gyvąją“ Konvenciją; juk Teismo atliekamas Konvencijos interpretavimas neleidžia jai „pasenti“, todėl prieš daugiau nei penketą dešimtmečių priimta Konvencija išlieka aktuali ir veiksminga žmogaus teisių apsaugos priemonė [10, p. 69]. Teismas, kaip pagrindinė Konvencijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos institucija, ne tik saugo ir gina žmogaus teises bei laisves, bet ir „apaugina“ Konvenciją oficialiais jos aiškinimais. Ne veltui Konstitucinis Teismas savo 2000 m. gegužės 8 d. nutarime [11] pabrėžė, kad Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui, ir taikymui. Lietuvos teisė negali būti nuolatinio statinio būvio – ji pati savaime dėl objektyvių realijų (visuomenės objektyviai egzistuojančios sąmonės ir kultūros) kinta ir tam tikra prasme prisitaiko prie tarptautinių teisės standartų bei nuolat kintančios Konvencijos, kuri, kaip minėta, pati savaime yra Lietuvos teisės (ir teisinės) sistemos dalis.

Konvencijoje įtvirtintas platus žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių katalogas. V. Vadapalas jas skirsto į septynias grupes [12, p. 253–262]: 1) elementarios žmogaus teisės (teisė į gyvybę – 2 str. ir 6–asis protokolas; kankinimų, žiauraus, nežmoniško elgesio ir baudimo draudimas – 3 str., 4–ojo protokolo 1 str., draudžiantis atimti laisvę dėl sutartinio įsipareigojimo nevykdymo); 2) teisė į laisvę (Konvencijos 5 str., įtvirtinantis leidžiamų teisėto laisvės atėmimo pagrindų sąrašą ir numatantis sulaikytųjų asmenų teises garantijas); 3) teismų garantijos (Konvencijos 6 str., įtvirtinantis asmenų teismines garantijas, taikomas tiek baudžiamosioms, tiek civilinėms byloms bei 7–ojo protokolo 2 ir 3 str., numatantys teisę į bylos pakartotinį nagrinėjimą aukštesnėje teisminėje instancijoje bei teisę į kompensaciją ir draudimą du kartus bausti už tą patį nusikaltimą); 4) privatus šeimos gyvenimas (Konvencijos 8 ir 12 str., numatantys asmens privataus, šeimyninio gyvenimo slaptumą, korespondencijos bei buto neliečiamybę ir teisę tuoktis bei sukurti šeimą, taip pat 7–ojo protokolo 5 str., įtvirtinantis sutuoktinių civilinį lygiateisiškumą); 5) pagrindinės laisvės (Konvencijos 9 str., įtvirtinantis minties, sąžinės ir religijos laisvę, 10 bei 11 str., numatantys laisvę reikšti savo mintis ir įsitikinimus bei susirinkimų ir teisės burtis į asociacijas laisvę, 1–ojo protokolo 3 str., numatantis rinkimų laisvę); 6) teisė į nuosavybę (1–ojo protokolo 1 str.); 7) kilnojimosi laisvė ir garantijos

¹ Apie Konvencijos ratifikavimo procesą ir Lietuvos Respublikos padarytus pareiškimus bei išlygas žr. [6, p. 151–156].

prieš savavališką išsiuntimą iš šalies (4-ojo protokolo 2, 3 ir 4 str., 7-ojo protokolo 1 str.). Be jokios abejonės, tai nėra vienintelė Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių klasifikacija [žr. 6, p. 25–26]. Kita vertus, ilgą laiką visuotinai buvo pripažįstama, kad Konvencijos teisės ir laisvės yra pilietinės (civilinės) bei politinės (toks požiūris ir dabar galios) – Konvencija neįtvirtina socialinių teisių [13, p. 55] (išskyrus kai kurias išimtis – *aut. past.*).

Perskaičius tai, kas išdėstyta, kyla klausimas: ar nėra šio straipsnio pavadinimas ektekiškas? Juk nors ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių įtvirtinimas ir apsauga bei socialinės gerovės kūrimas yra viena iš svarbiausių ET veiklos sričių, tačiau Europos žmogaus teisių teismas yra ta institucija, kuri *pirmiausia* saugo ir gina Konvencijoje įtvirtintas, t. y. pilietines (civilines), teises. Kita vertus, remiantis tuo, jog Europoje oficialiai vadovaujamosi žmogaus teisių nedalumo principu, t. y. teiginiu, kad žmogaus fundamentaliąsias teises sudaro tiek pilietinės, tiek politinės, tiek socialinės ir ekonominės teisės (pvz., tai įtvirtinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje, priimtoje 2000 m. gruodžio 7 d. ir įsigaliojusioje ją oficialiai paskelbus 2000 m. gruodžio 18 d. [14]), visuomet yra tikimybė, kad Teismas gina ne tik pilietines teises ir laisves. Juo labiau kad kai kurios civilinės (pilietinės) teisės yra ne tik individualaus, bet ir socialinio pobūdžio (apskritai visos asmens teisės negali būti nesocialinės). Pavyzdžiui, teisė į nuosavybę yra visuotinai pripažįstama kaip individuali pilietinė asmens teisė (pagal Prancūzijos 1789 m. Žmogaus ir piliečių teisių deklaracijos [15] 17 str. tradiciją), tačiau ji taip pat dažnai priskiriama ne pilietinių (individualių), o ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių bei laisvių grupei [16, p. 241]. Toks nuosavybės teisės supratimas yra padiktuotas nuosavybės teisės socialinės funkcijos koncepcijos, pagrįstos nuosavybės, kaip įpareigojimo, idėja. Nuosavybės teisės socialinės funkcijos poreikis kyla pirmiausia iš poreikio patenkinti kitų visuomenės grupių interesus įgyvendinant statybos, miestų planavimo, aplinkos apsaugos, valstybės reguliacines funkcijas ekonomikos sektoriuje, valstybės saugumo, konkurencijos užtikrinimo ir kitus poreikius [17, p. 67–68]. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad nuosavybė įpareigoja, ji turi socialinę funkciją [18].

Lietuvoje pareikšta nuomonių, kad, be požiūrio į socialines teises kaip valstybės socialinę politiką, turi egzistuoti ir požiūris, jog socialinės teisės yra individualios ir ginamos teisme [19, p. 79]. Reikia su tuo sutikti. Tik teisme (kartu ir Europos žmogaus teisių teisme) ginamos socialinės teisės įgyja tikrą juridinį pobūdį.

Šio straipsnio tikslas – atskleisti socialinių ir ekonominių asmens teisių gynimo galimybę Europos žmogaus teisių teisme (nenagrinėjant jų ribojimo pagrindų ir pan.). Socialinių teisių problemų analizei dėmesio skyrė Lietuvos autoriai E. Baltutytė [pvz., 19; 20, p. 298–318], T. Birmontienė [25, p. 332–339], D. Jočienė, A. Paksas [20, p. 53–54], V. Vadapalas [12, p. 244–247], A. Vaišvila [21, p. 12–15] ir kiti autoriai; šio straipsnio autorius yra atskleidęs kai kuriuos ekonominių, socialinių ir kultūrinių asmens teisių filosofinius ir teisinius aspektus, tų teisių santykį su pilietinėmis ir politinėmis teisėmis [22], tačiau nacionalinėje teisinėje literatūroje iki šiol pasigendama minčių apie socialinių ir ekonominių teisių ryšį su Konvencija bei Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Straipsnyje taikant loginės analizės metodą tiriama Teismo praktika ir mokslinė literatūra, susijusi su keliamomis problemomis.

II. Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių, įtvirtintų Konvencijoje, gynimas

Konvencijos tikslas – ne socialinių ir ekonominių teisių įtvirtinimas: jų Konvencijoje beveik nėra [23, p. 25]. Konvencija, kaip minėta, įtvirtina individualiąsias (klasikines) civilines (pilietines) ir politines asmens teises bei laisves. ET konsultacinės asamblėjos teisės ir administracinių reikalų komitetas Konvencijos projektų komentaruose yra taip paaiškinęs „klasikinių“ civilinių ir politinių teisių reikšmę [žr. 24]:

Šios teisės ir laisvės yra mūsų politinių institucijų bendrasis vardiklis, pirmasis demokratijos triumfas, tačiau kartu ir būtina sąlyga funkcionuoti demokratijai. Todėl jos privalo būti kolektyvinių garantijų tikslas.

... Žinoma, „profesinės“ laisvės ir „socialinės“ teisės, kurios savaime yra vertybės, atėityje turi būti apibrėžtos ir saugomos; bet kiekvienas turi suprasti, kad reikia pradėti nuo pradžios ir garantuoti politinę demokratiją Europoje, o tada koordinuoti mūsų ekonomikas prieš brėžiant bendras socialinės demokratijos kryptis.

Kita vertus, antraeilio vaidmens pirmosios kartos (kokiomis laikomos individualiosios teisės) teisėms suteikimas politinį režimą daro nedemokratinį [22, p. 43]. Juk tiek pilietinės, tiek politinės asmens teisės kartais yra apibūdinamos kaip negatyvios, nes valstybė jų atžvilgiu turi susilaikyti nuo varžymo ir neturi pozityvios pareigos, kaip, pavyzdžiui, socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių atveju, imtis tam tikrų veiksmų [25, p. 329]. Šia prasme pirmosios kartos teisės ir laisvės garantuoja asmeniui tam tikrą laisvą erdvę nuo visuomenės ir valstybės. Socialinės ir ekonominės teisės bei laisvės, priešingai, turėtų būti laikomos pozityviosiomis teisėmis; kita vertus, pozityvus pobūdis ypač būdingas tik socialinėms teisėms (siaurąja prasme). Įgyvendinant jas būtina aktyvi valstybės pagalba, jos paskata arba pozityvus elgesys (angl. *affirmative action*): šia prasme jos „pavojingos“ – valstybė visuomet gali peržengti jai leistinas ribas. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės bei laisvės, priešingai nei negatyviosios teisės ir laisvės, yra daugiau socialinio pobūdžio negu individualaus [26, p. 135–136], nors, kaip jau minėta, reikia pritarti nuomonei, jog jas reikia laikyti individualiomis ir teisme ginamomis teisėmis. Kitaip tariant, bet kuri teismų institucija (tiek nacionalinė, tiek tarptautinė) teisės aiškinimo procese net ir pozityvaus pobūdžio teisę paverčia negatyvaus pobūdžio teise – tik taip pozityvaus pobūdžio teisės gali būti efektyviai ginamos teisme.

Konvencijoje įtvirtintos tik trys ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės: 1) socialinė teisė – teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai (11 str.); 2) ekonominė teisė – teisė į nuosavybę (1-ojo protokolo 1 str.); 3) kultūrinė teisė – teisė į švietimą (1-ojo protokolo 2 str.).

II.1. Teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas

Tiesos dėlei reikia pasakyti, kad, be šios socialinės teisės, Konvencijos 11 straipsnyje įtvirtintos dar dvi politinės (kurias pagal savo pobūdį galima laikyti net pilietinėmis) teisės – teisė į taikių susirinkimų laisvę ir laisvė burtis į asociacijas kartu su kitais. Teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas yra savotiška laisvės burtis į asociacijas rūšis. Taigi prieš nagrinėjant teisės steigti profesines sąjungas ir stoti į jas gynimo Europos žmogaus teisių teisme klausimą pateikiama labai trumpa teisės į taikių susirinkimų ir laisvės burtis į asociacijas turinio apžvalga.

Pagal Konvencijos 11 straipsnį ne kiekviena savanoriškai susibūrusių asmenų grupė yra asociacija. Tam, kad asociacija egzistuoūtų, du ar daugiau asmenų turi veikti susitarę ir turi siekti tam tikrų bendrų tikslų. Maža to, terminas „asociacija“ reiškia tam tikrą organizacijos ir stabilumo minimumą [27, p. 493]. Kitaip tariant, sąvoka „susirinkimas“, t. y. sueiga žmonių, kurie reiškia savo nuomones bei idėjas arba jomis keičiasi, nėra tokia formali kaip terminas „asociacija“ [28, p. 65].

Teisė į taikius susirinkimus Teismo praktikoje nėra labai išsamiai išanalizuota. Europos žmogaus teisių teismas byloje *Ezelinas prieš Prancūziją* [29, p. 23] pažymėjo, jog laisvė dalyvauti taikiame susibūrimė, kitaip nei uždraustoje demonstracijoje, yra tokia svarbi, kad jos negalima varžyti, jeigu suinteresuotasis pats tokiomis aplinkybėmis nepadaro smerktino veiksmo. Pasak Teismo, atsisakiusio tirti, ar minėtoje byloje buvo pažeistas Konvencijos 10 straipsnis, šioje byloje 10 straipsnis, įtvirtinantis saviraiškos laisvę, yra *lex generalis*, palyginti su Konvencijos 11 straipsniu, kuris yra *lex specialis* [29, p. 20]. Iš tikrųjų susirinkimų forma galima įgyvendinti saviraiškos laisvę. Teismas byloje *Platform „Ärzte für das Leben“* [30, p. 12], nors ir pažymėjo, kad neprivalo plėtoti pozityvių įpareigojimų, kylančių iš Konvencijos, bendrosios teorijos, tačiau išaiškino, kad teisė laisvai rengti taikius susirinkimus apima ne tik negatyvią valstybės pareigą netrukdyti rengti taikius susirinkimus, bet ir jos pozityvią pareigą

^{*} Negatyvumas šiame tekste reiškia ne neigimą, o kitų asmenų pasyvų elgesį asmeniui įgyvendinant savo teises ir laisves. Kitaip tariant, teisės ir laisvės apskritai negali būti „blogo“ pobūdžio.

suteikti tokių susirinkimų dalyviams atitinkamą apsaugą; derindama susirinkimo vietą atitinkama valstybės institucija turi įsitikinti, kad ji yra tinkama susirinkimo dalyvių apsaugai užtikrinti. Tokį požiūrį Teismas išdėstė todėl, jog, jo nuomone, demonstracijos gali pažeisti kitų asmenų (oponentų) įsitikinimus arba reikalavimus; kita vertus, susirinkimų dalyviai turi turėti galimybę be jokios baimės reikšti savo nuostatas ir nebijoti savo oponentų. Dėl šios priežasties Teismas konstatavo, kad efektyvi taikių susirinkimų laisvė negali apsiriboti tik valstybės pareiga nesikišti: grynai negatyvi šios laisvės koncepcija prieštarautų Konvencijos 11 straipsnio tikslams.

Tačiau grįžkime prie asociacijų problemų – juk minėta, kad teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas yra savotiška laisvės jautis į asociacijas rūšis (pvz., byla *Sigurdur A. Sigurjonsson* [31]). Asociacijų gali būti įvairių rūšių: profesinės sąjungos, darbdavių asociacijos, politinės partijos, religinės bendrijos [27, p. 494–496]. Etninės arba tautinės mažumos nesudaro asociacijų, nes asociacija turi būti steigiama steigėjų laisvos valios aktu. Jeigu asmuo dėl kultūrinės, etninės arba tautinės kilmės priklauso tam tikrai asmenų grupei, tai tokie ryšiai yra pagrįsti objektyviomis aplinkybėmis, kurios nėra nulemtos asmens laisvu apsisprendimu. Be to, pasak Teismo, asociacijomis pagal Konvenciją negali būti laikomos organizacijos, kurios įsteigtos viešosios teisės pagrindu ir kurių tikslas – ginti viešąjį interesą (pvz., praktikuojančių gydytojų visuomeninė kontrolė gali būti laikoma viešuoju interesu [byla *Le Compte, Van Leuven and De Meyere* 32, p. 26–27]). Europos žmogaus teisių teismas minėtoje byloje pažymėjo, kad jeigu valstybėje (konkrečiai – Belgijoje) yra galimybė laisvai burtis į asociacijas (taip pat ir profesiniu pagrindu), nepaisant to, kad egzistuoja organizacija, įsteigta viešosios teisės pagrindu, ir jos tikslas yra ginti viešąjį interesą, Konvencijos 11 straipsnis nėra pažeidžiamas; Teismas net konstatavo savanoriškų asociacijų buvimo faktą Belgijoje. Be to, Teismas pabrėžė, kad Konvencijos autoriai siekė užkirsti kelią tokiems piknaudžiavimams, kokie būdingi totalitariniams režimams – naudojant jėgą „į karines eiles surikiuojamas“ tam tikros profesijos, prievarta steigiamos uždaros profesinės organizacijos ir profesinės sąjungos [32, p. 27].

Vadinasi, asociacija turi būti steigiama, pirma, savanoriškai (būti savanoriško pobūdžio), antra, siekti ne viešo intereso ir būti įsteigta ne viešosios teisės pagrindu. Pabrėžtina, kad Europos žmogaus teisių teismas labai įdomiai išrutuliojo asociacijos savanoriško pobūdžio prasmę. Kaip minėta, Konvencijos 11 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas turi laisvę *burtis* į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę *steigti* profesines sąjungas ir *stoti* į jas. Vadinasi, Konvencijos nuostatomis visų pirma nustatomas pozityvusis asociacijų laisvės aspektas [33, p. 21]. Tačiau Teismas taip pat pabrėžė, kad negatyvusis asociacijų laisvės aspektas (nesiburti į asociacijas, jeigu nenori) nėra „iškrentantis“ iš Konvencijos 11 straipsnio prasmės ir kad ne kiekvienas vertimas stoti į profsąjungas atitinka minėtą Konvencijos straipsnį. Kita vertus, pasak Teismo, Konvencijos 11 straipsnyje įtvirtinti negatyviojo asociacijų laisvės aspekto pagrindai (angl. *footing*) yra netolygūs pozityviojo asociacijų laisvės aspekto garantijoms, todėl vertimas stoti į profesines sąjungas ne visada yra prieštaraujantis Konvencijai [33, p. 22]. Byloje *Young, James and Webster* [33] Teismas pažymėjo, kad buvo pažeistas Konvencijos 11 straipsnis vien todėl, kad vertimas stoti į profesines sąjungas buvo grindžiamas itin griežta grasinimų forma – atleisti žmones iš darbo ir taip atimti jų pragyvenimo šaltinį.

Kaip ne kartą pabrėžė Europos žmogaus teisių teismas, teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas yra specialus laisvės burtis į asociacijas aspektas (byla *National Union of Belgian Police case* [34, p. 17], byla *Swedish Engine Drivers' Union case* [35, p. 15], byla *Schmidt and Dahlström case* [36, p. 15] ir kt.). Teismo bylų nagrinėjimo praktika suformulavo nuostatą, kad Konvencijos 11 straipsnio reikalavimai nėra pažeisti, jeigu valstybėje gali būti steigiamos profesinės sąjungos. Teismas yra pareiškęs, kad 11 straipsnyje nėra reikalavimo valstybėms garantuoti atitinkamo santykių su profesinėmis sąjungomis lygio ar formos, bet juo leidžiama valstybėms pačioms pasirinkti bendradarbiavimo su tokiomis organizacijomis būdą. Teismas yra nurodęs, kad 11 straipsnio nuostatomis yra ginamos profesinių sąjungų teisės vienaip ar kitaip reikšti savo nuomonę sudarant kolektyvines sutartis, bet ne teisę į tokią kolektyvinę sutartį [35, p. 15], jomis taip pat neginamos profesinių sąjungų teisės

streikuoti, o tik suteikiamos galimybės valstybėms pasirinkti kitas profesinių sąjungų teisės ginti darbo interesus garantijas [36, p. 15]. Tiesa, ši praktika gali keistis: byloje *Wilson & the National Union of Journalists...* [37, § 44–48] Teismas pažymėjo, kad streikų įgyvendinimo teisių ribojimas gali būti vertinamas kaip valstybės perdėtas kišimasis į laisvės erdvę, numatytą Konvencijos 11 straipsnyje, ir net gali pažeisti šį straipsnį. Taigi dabartinė Teismo praktika rodo, kad Konvencijoje, pirma, yra numatyta kai kurių socialinių teisių gynimo galimybė ir, antra, nustatytos tų teisių procesinės gynimo garantijos [38].

Nors teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas yra laikoma socialine teise, tačiau, kaip ne kartą pabrėžė Teismas, pagal Konvencijos 11 straipsnį valstybės ir jos institucijų pagrindinė pareiga yra nesikišti į asmens laisvos erdvės sritį. Byloje *Gustafsson prieš Švediją* [39, § 14] Teismas pažymėjo, kad valstybės institucijos, panaudodamos protingas ir tinkamas priemones, tam tikromis aplinkybėmis gali būti įpareigtos įsiveržti į privačių asmenų santykių sritį tam, kad padėtų jiems efektyviai įgyvendinti *negatyvią jų teisę* į asociacijų laisvę. Taigi, nors ir laikoma socialine, tačiau Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje teisė steigti profesines sąjungas ir stoti į jas yra daugiau negatyvaus pobūdžio, kiek tai yra susiję su valstybe ir jos institucijomis. Valstybė nėra įsipareigojusi padėti finansiškai tiek individams, kad jie įkurtų asociaciją, tiek ir asociacijoms, kad jos galėtų geriau įgyvendinti savo interesus. Tikimasi, kad laisvai įkurtų asociacijų (taip pat ir profesinės sąjungos) veikla turės teigiamą poveikį visai visuomenei – tai viena iš pilietinės visuomenės skatinimo formų; jeigu asociacijos taptų alimentų iš valstybės gavėjomis, tai tokio poveikio nebūtų, nes modelis būtų neveiksmingas [27, p. 507].

II.2. Teisė į švietimą

Ši kultūrinė teisė įtvirtinta Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnyje ir yra išreikšta neigiamą forma: „Niekam neturi būti atimta teisė į švietimą. Valstybė, rūpindamasi švietimu ir mokymu, įsipareigoja gerbti tėvų teisę parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal savo religinius ir filosofinius įsitikinimus“. Europos žmogaus teisių teismas byloje *Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“ (Belgian Linguistic)* [40] pabrėžė, kad nepaisant neigiančios minėtojo straipsnio formuluotės joje vartojami terminai „teisė“ ir „teisė į švietimą“ leidžia daryti neabejotiną išvadą, jog tame straipsnyje yra įtvirtinta teisė į švietimą [40, p. 30–31]. Šioje byloje Teismas atskleidė ne tik teisės į švietimą turinį, bet ir valstybės įsipareigojimus šios teisės atžvilgiu.

Belgian Linguistic byloje Teismas pabrėžė, kad valstybė neturi pareigos savo lėšomis subsidijuoti tam tikros švietimo srities ar lygio, tačiau taip pat pažymėjo, jog negalima daryti išvados, kad valstybė neturi jokių pozityvių pareigų užtikrinti teisę į švietimą [40, p. 31]. Teismas nurodė, kad valstybės turi teisę pačios nustatyti savo dalyvavimo švietimo bei mokslo srityje pobūdį bei mastą, nes Konvencija nenustato valstybei jokių specialių pareigų, susijusių su švietimo organizavimu ir subsidijavimu (ji turi teisę subsidijuoti arba nesubsidijuoti [40, p. 49]). Pasak Teismo, Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio pirmo sakinio nuostatomis neįtvirtinta, kokia kalba mokyklose turi būti mokomi vaikai, – jis neturi kalbinio pobūdžio [40, p. 60], kita vertus, Teismas pažymėjo, kad teisė į švietimą būtų bereikšmė, jei vaikai būtų mokomi ne jų gimtąja kalba [40, p. 31]. Teisė į švietimą, kuri įtvirtinta minėtame Konvencijos sakinyje, pagal savo prigimtį turi būti valstybės reguliuojama, o reguliavimas gali skirtis – tai priklauso nuo vietos ir laiko, taip pat nuo individų ir jų bendrijų poreikių bei išteklių; kita vertus, toks reguliavimas negali pažeisti teisės į švietimą esmės arba konfliktuoti su kitomis Konvencijoje įtvirtintomis teisėmis [40, p. 32].

Belgian Linguistic byloje Teismas nurodė, kad Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio antras sakinykš negarantuoja teisės į švietimą: jis garantuoja tėvų teisę parinkti savo vaikams švietimą ir mokymą pagal religinius ir filosofinius įsitikinimus. Tačiau šis sakinykš įpareigoja Konvencijai paklūstančias valstybes labai plačioje švietimo srityje, t. y. ne tik mokinių mokymo, bet ir valstybės mokyklų organizavimo ir finansavimo srityje (byla *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen* [41, p. 24]). Teismas pabrėžė, kad Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio abu sakiniai turi būti vertinami kartu, nes apskritai galioja Konvencijos kaip vientiso

akto principas [40, p. 33; 41, p. 26]; pabrėžta, kad minėtas Konvencijos straipsnis taikomas tiek privačių, tiek valstybės mokyklų atžvilgiu. Be to, Teismas nurodė, kad Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio antrasis sakiny yra skirtas išsaugoti pliuralizmą švietimo srityje, kuris yra būtinas įgyvendinant „demokratinės visuomenės“ idėją, įtvirtintą Konvencijoje [41, p. 25]; valstybė, įgyvendindama savo funkcijas švietimo ir mokslo srityje, turi užtikrinti, kad informacija ir žinios, įtvirtintos mokymo programose, būtų objektyvios, kritiškos ir pliuralistinio pobūdžio [41, p. 26].

Byloje *Campbell and Cosans* [42] Teismas pabrėžė, kad vaikų švietimas yra viską apimantis procesas, kai bet kokiaje visuomenėje suaugę asmenys stengiasi perduoti savo įsitikinimus, kultūrą bei vertybes jaunesniems asmenims, tuo tarpu mokymas yra skirtas žinioms perduoti ir vaiko intelektui ugdyti [42, p. 14]. Teismas pakartojė byloje *Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen* išsakytą požiūrį, kad Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio antrasis sakiny įpareigoja Konvencijai paklūstančias valstybes labai plačioje švietimo srityje ir nurodė, kad pagal minėtas Konvencijos nuostatas valstybės yra įpareigosios „kiekvienoje“ švietimo srityje [42, p. 15]. Pavyzdžiui, Teismo nuomone, būtų dirbtina atskirti mokyklų vidinį administravimą nuo švietimo proceso [42, p. 14].

Byloje *Campbell and Cosans* Europos žmogaus teisių teismas išdėstė labai įdomų požiūrį į tėvų „filosofinių įsitikinimų“, nustatytų Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnyje, prasmę. Teismas pabrėžė, kad termino „įsitikinimai“ (angl. *convictions*) negalima laikyti terminu „nuomonės“ (angl. *opinions*) arba „idėjos/mintys/ketinimai“ (angl. *ideas*) sinonimu. Terminas „įsitikinimai“ prasmė yra gimininga terminui „įsitikinimai/tikėjimai“ (angl. *beliefs*), įtvirtintam Konvencijos 9 straipsnyje, garantuojančiame minties, sąžinės ir religijos laisvę. Teismas paccitavo Komisijos teiginį, kad terminas „filosofija“ apima daugybę prasmų: tai ir viską apimanti mokslinio pobūdžio minčių įvairovė, ir daugiau ar mažiau kasdienio pobūdžio mintys. Todėl, pasak Teismo, negalima atskirai vertinti šių terminų: pirmasis labai susiaurina tėvų įsitikinimų prasmę, o antrasis gali apimti nepageidautino turinio dalykus. Teismo manymu, filosofiniai tėvų įsitikinimai turi būti verti pagarbos „demokratinėje visuomenėje“ ir neprieštarauti žmogiškajam orumui, o svarbiausia – nepažeisti vaiko teisės į švietimą [42, p. 16, taip pat 41, p. 25–26]. Kita vertus, Teismas yra pabrėžęs, kad vaikai, kreipdamiesi į Teismą, negali grįsti savo prašymo Konvencijos 1–ojo protokolo 2 straipsnio antru sakiniu, kuris garantuoja tėvų, o ne vaikų teises [43, p. 31].

Taigi Europos žmogaus teisių teismas asmens kultūrinę teisę į švietimą savo praktikoje paprastai aiškina negatyviai valstybės atliekamo finansavimo prasme: priminsiu, pasak Teismo, valstybė neturi pareigos savo lėšomis subsidijuoti tam tikros švietimo srities arba lygio. Kitaip tariant, pagal tokį aiškinimą atrodytų, kad Konvencijoje įtvirtinta teisė į švietimo laisvę, o ne socialinė ar kultūrinė teisė į švietimą. Tačiau įgyvendinant teisę į švietimą, net suprantant ją negatyviai, reikia valstybės garantuojamo išsilavinimo minimumo, nes kitaip ši teisė bus iliuzinė (konkrečiai tų žmonių atžvilgiu, kurie neturi pakankamai lėšų ir kitų priemonių išsilavinimui įgyti) [44, p. 467].

II.3. Teisė į nuosavybę

Ši ekonominė teisė įtvirtinta Konvencijos 1–ojo protokolo 1 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad kiekvienas fizinis ar juridinis asmuo turi teisę netrukdomas naudotis savo nuosavybe. Kita vertus, minėtasis Konvencijos straipsnis įtvirtina tris savarankiškas taisykles, kurios, be abejo, tarpusavyje yra susijusios: 1) netrukdomo naudojimosi savo nuosavybe principas; 2) sąlygos, kurioms esant nuosavybė gali būti paimama; 3) pripažinimas, kad valstybė turi teisę kontroliuoti nuosavybės naudojimą atsižvelgdama į bendrąjį interesą [45, p. 65; taip pat 46, p. 107].

Byloje *Gasus Dossier-und Fördertechnik GmbH* [47] Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad Konvencijos 1–ojo protokolo 1 straipsnio nuostatos gina visas teises, kurios turi ekonominę vertę ir kurių atžvilgiu gali būti keliamas efektyvus reikalavimas, t. y., pasak Teismo, terminas „nuosavybė“ (angl. *possessions*) apima ne tik fizinių daiktų nuosavybę: bet

kokios teisės ar teisėti interesai į aktyvus (turtą) taip pat reiškia nuosavybės teises [47, § 53]. Kaip Teismo buvo nustatyta nagrinėjant bylas, minėto Konvencijos straipsnio garantuojama apsauga apima įvairių rūšių turtą, tiek kilnojamąjį, tiek nekilnojamąjį, taip pat vertybinius popierius, licencijas, pretenzijas, leidimus atlikti planavimą, socialines išmokas, interesus į turtą, medžioklės ir žvejybos teises. Teismo praktika taip pat rodo, kad apsaugos standartai, įtvirtinti Konvencijos 1–ojo protokolo 1 straipsnyje, taikomi tiek daiktinėms teisėms (*rights in rem*), tiek prievolinėms teisėms (*rights in personam*) [17, p. 70]. Byloje *Van Marle* Teismas pažymėjo, kad net teisė į profesinį „gerą vardą“ (angl. *goodwill*) gali būti susijusi su teise į nuosavybę, įtvirtinta minėtame Konvencijos straipsnyje [48, p. 13], nes nuosavybė neturi būti labai konkreči ir nekintama [44, p. 458].

Tačiau grįžkime prie straipsnyje keliamų problemų. Juk minėta, kad teisė į nuosavybę paprastai yra laikoma individualia civiline (pilietine) asmens teise; net laikant ją ekonomine teise dažnai jos socialumas nėra pabrėžiamas. Kita vertus, negalima pamiršti nuosavybės teisės socialinės funkcijos koncepcijos, paremtos nuosavybės, kaip įpareigojimo, idėja ir išrutuliotos iš viešųjų ir privačių interesų derinimo [49]. Šia prasme itin svarbūs nuosavybės teisės, susijusios su socialinėmis išmokomis, socialinėmis pensijomis, klausimai.

Byloje *Gaygusuz* Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad teisė į socialinę pagalbą yra piniginio pobūdžio teisė, kuri gali būti ginama pagal Konvencijos 1–ojo protokolo 1 straipsnį [50, § 41]. Teismas pabrėžė, kad bet koks asmuo, nesvarbu, ar jis yra tam tikros valstybės pilietis, ar toje valstybėje laikomas užsieniečiu, turi teisę būti nediskriminuojamas ir gauti socialinę pagalbą [50, § 42–52].

Byloje *Azinas* Teismas pabrėžė, kad teisė į pensiją savaime nėra ginama Konvencijos nuostatomis. Tačiau Teismas taip pat pakartojo, kad pagal jo paties praktiką teisė į pensiją kai kuriais atvejais gali būti prilyginta teisei į nuosavybę [51, § 32]. Maža to, nors Teismas ne kartą atkreipė dėmesį į savo praktiką, pagal kurią ginčai, susiję su valstybės tarnautojų priėmimu į tarnybą, jų karjera ir tarnybos pabaiga, paprastai yra už Konvencijos gynimo ribų (žr. byla *Neigel* [52, § 43], taip pat byla *Couez* [53, § 24]), tačiau, pasak Teismo, yra šioks toks skirtumas, kai skundai tiesiogiai susiję su „grynai ekonominėmis“ teisėmis, pavyzdžiui, su užmokesčio mokėjimu (pvz., byla *De Santa* [54, § 18], byla *Lapalorcia* [55, § 21], byla *Abenavoli* [56, § 16]) arba pensija (byla *Francesco Lombardo* [57, § 17], byla *Massa* [58, § 26]) – arba mažiausiai su „iš esmės ekonominėmis“ teisėmis (žr. byla *Nicodemo* [59, § 18]). Kitaip tariant, šiais atvejais, ginant valstybės tarnautojų pažeistas teises ar teisėtus interesus, Konvencijos nuostatomis galima remtis.

Pažymėtina, kad Europos žmogaus teisių teismas yra pabrėžęs, jog skundas, kuriuo kreipiamasi į jį dėl per mažos pensijos arba kitos socialinės išmokos, gali būti iš esmės nagrinėjamas pagal Konvencijos 3 straipsnį, garantuojantį apsaugą nuo kankinimų, nežmoniško arba žeminančio žmogaus orumą elgesio [60]; kitaip tariant, manytina, kad būtų tiriama, ar išmokos nedarą neigiamos įtakos tiek asmens fiziologiniams, tiek psichologiniams procesams.

Be to, kadangi Teismas savo praktikoje socialinius ginčus paprastai laiko civiliniais teisiniais, nes jie susiję su nuosavybės teisės gynimu, tai visos procesinės garantijos, įtvirtintos Konvencijos 6 straipsnyje, yra taikomos ir socialinėms teisėms ginti (žr. bylą *Vasilopoulou* [61] ir kt.).

Kita vertus, iš pateiktų Europos žmogaus teisių teismo bylų, priimtų nuosavybės teisės gynimo srityje, pavyzdžių galima padaryti išvadą, kad nuosavybės teisė yra labiau ginama negatyviaja prasme. Tačiau Teismo praktikoje nuolat didinamas objektų, laikomų nuosavybe, skaičius leidžia tikėtis, jog socialinės teisės bus ginamos veiksmingiau nei iki šiol.

III. Išvados

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija skirta pirmiausia saugoti asmens civilinėms (pilietinėms) bei politinėms teisėms. Tačiau joje tiesiogiai įtvirtintos ir trys ekonominės, socialinės bei kultūrinės teisės: socialinė teisė – teisė steigti profesines

sąjungas ir stoti į jas, kad būtų ginami savi interesai, ekonominė teisė – teisė į nuosavybę ir kultūrinė teisė – teisė į švietimą.

2. Visos Konvencijoje įtvirtintos socialinės ir ekonominės teisės Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje yra daugiau negatyvaus pobūdžio, kiek tai susiję su valstybe ir jos institucijomis, t. y. jos labiau suvokiamos kaip laisvės nuo valstybės. Valstybė neįsipareigojusi padėti finansiškai individams, kad jie galėtų geriau įgyvendinti minėtas savo teises. Šia prasme socialinės ir ekonominės teisės lieka panašios į civilines individualiąsias teises.

3. Kita vertus, Europos žmogaus teisių teismas vis aktyviau taiko Konvenciją socialinės teisės srityje. Ypač tai akivaizdu nagrinėjant Teismo priimtas nuosavybės teisės gynimo bylas. Tai Europoje leidžia tikėtis, jog socialinės teisės bus ginamos dar veikmingiau nei iki šiol. Pasielkiant Konvenciją vis daugiau socialinių teisių gali būti efektyviau ginama teismine tvarka tiek nacionalinėse teisinėse sistemose, tiek Europos institucijose.

LITERATŪRA

1. **Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z., Saladžius J.** Tarptautinės organizacijos. – Vilnius: Justitia, 2001.
2. **Human rights in International Law. Legal and Policy Issues / Ed. by T. Meron.** – Oxford: Clarendon Press, 1992.
3. **Plačiau** žr. ET interneto puslapyje www.coe.int/portalT.asp
4. www.urm.lt/data/30/LF42214441_etkonv.htm
5. **Europos** žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios. 1995. Nr. 40–987; 2000. Nr. 96–3016 bei www.echr.coe.int/Convention/webConvenLIT.pdf.
6. **Jočienė D.** Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
7. **1995 m. sausio 24 d.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išvada // Valstybės žinios. 1995. Nr. 9–199.
8. **Vadapalas V.** The Effect of the ECHR on the Legal and Political Systems of Member States: Lithuania / Fundamental Rights in Europe: the European Convention on Human Rights and its Member States 1950–2000. Ed. by R. Blackburn and J. Polakiewicz. – Oxford: Oxford University Press, 2001, taip pat www.etd.lt/publikacijos.htm.
9. **Jočienė D.** Lietuvos Respublikos pralaimėtos bylos Europos žmogaus teisių teisme: teisinės pamokos ir ateities perspektyvos // Teisė. 2002. Nr. 45.
10. **Birmontienė T.** Žmogaus teisių raida ir perspektyvos Lietuvoje // Jurisprudencija. 2000. T. 15(7).
11. **2000 m. gegužės 8 d.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 39–1105.
12. **Vadapalas V.** Tarptautinė teisė. Bendroji dalis. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
13. **Katuoka S.** Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Lietuvos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija. 2000. T. 15(7).
14. **Хартия** Европейского союза об основных правах. Комментарий / Отв. ред. С. Ю. Кашкин. – Москва, 2001.
15. www.elysee.fr/ang/instit/text1_.htm.
16. **Namų** advokatas / Sudarytojas J. Prapiestis. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2002.
17. **Švilpaitė E.** Konstitucija ir nuosavybės teisės apribojimo galimybės // Jurisprudencija. 2002. T. 30(22).
18. **2000 m. gruodžio 21 d.** Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 110–3536.
19. **Baltutytė E.** Europos socialinė chartija ir socialinės teisės Konstitucijoje // Jurisprudencija. 2002. T. 30(22).
20. **Konstitucingumas** ir pilietinė visuomenė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
21. **Vaišvila A.** Žmogaus teisės ir jų ginties ribos. Žmogaus teisės ir jų gintis. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
22. **Spruogis E.** Pilietinių ir politinių bei ekonominių, socialinių ir kultūrinių asmens teisių santykis // Jurisprudencija. 2001. T. 21(13).

23. **Туманов В. А.** Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. – Москва: Норма, 2001.
24. **Pellonpää M.** Economic, social and cultural rights / The European system for the protection of human rights. Ed. by R. St. J. Macdonald, F. Matscher and H. Petzold. – Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
25. **Birmontienė T., Jarašiūnas E. ir kt.** Lietuvos konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
26. **Spruogis E.** Šiuolaikinės demokratinės valstybės socialinė paskirtis // Jurisprudencija. 2002. T. 25(17).
27. **Tomuschat Ch.** Freedom of Association / The European system for the protection of human rights. Ed. by R. St. J. Macdonald, F. Matscher and H. Petzold. – Dordrecht, Boston, London: Martinus Nijhoff Publishers, 1993.
28. **Gomien D.** Trumpas Europos žmogaus teisių konvencijos vadovas. – Vilnius: Europos Tarybos informacijos ir dokumentacijos centras, 1995.
29. **Eur. Court H. R.** Ezelin judgment of 26 April 1991, Series A No. 202.
30. **Eur. Court H. R.** Platform „Ärzte für das Leben“ judgment of 21 June 1988, Series A no. 139.
31. **Eur. Court H. R., Sigurdur A.** Sigurjonsson judgment of 30 June 1993, Series A no. 264.
32. **Eur. Court H. R., Le Compte, Van Leuven and De Meyere** judgment of 23 June 1981, Series A no. 43.
33. **Eur. Court H. R., Young J. and Webster** judgment of 13 August 1981, Series A no. 44.
34. **Eur. Court H. R., National Union of Belgian Police** case, judgment of 27 October 1975, Series A no. 19.
35. **Eur. Court H. R., Swedish Engine Drivers' Union** case, judgment of 6 February 1976, Series A no. 20.
36. **Eur. Court H. R., Schmidt and Dahlström** case, judgment of 6 February 1976, Series A no. 21.
37. **Eur. Court H. R., Wilson & the National Union of Journalists...** case, judgment of 2 July 2002, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=1&Action=Html&X=410092747&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
38. **Лобов М. Б.** Защита социальных прав в Европейской конвенции по правам человека (практика Европейского суда по правам человека) / 5-й Международный форум по конституционному правосудию „Конституционная юстиция и проблемы формирования социального государства“. – Москва, 25–26 октября 2002 г.
39. **Eur. Court H. R., Gustafsson** case, judgment of 25 April 1996, Reports 1996–II.
40. **Eur. Court H. R., Case „Relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium“**, judgment of 23 July 1968, Series A no. 6.
41. **Eur. Court H. R., Case of Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen**, judgment of 7 December 1976, Series A no. 23.
42. **Eur. Court H. R., Case of Campbell and Cosans**, judgment of 25 February 1982, Series A no. 48.
43. **Eur. Court H. R., Eriksson** judgment of 22 June 1989, Series A no. 156.
44. **van Dijk P., van Hoof G. J. H.** Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 2nd edition. – Deventer–Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 1990.
45. **Eur. Court H. R., Case of Erkner and Hofauer**, judgment of 23 April 1987, Series A no. 117.
46. **Eur. Court H. R., Poiss** judgment of 23 April 1987, Series A no. 117.
47. **Eur. Court H. R., Case of Gasus Dosier-und Fördertechnik GmbH**, judgment of 23 February 1995, Series A no. 306–B.
48. **Eur. Court H. R., Case of Van Marle**, judgment of 26 June 1986, Series A no. 101.
49. **Stačiokas S., Namavičius Z.** Viešųjų ir privačių interesų derinimas – darnios civilinės visuomenės ir teisinės valstybės principas / Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo VII konferencijos, įvykusios 2002 m. birželio 26–29 d. Sieniavoje, medžiaga.
50. **Eur. Court H. R., Case of Gaygusuz**, judgment of 16 September 1996, Reports 1996–IV.
51. **Eur. Court H. R., Case of Azinas**, judgment of 20 June 2002, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/default.asp?Cmd=Query>.
52. **Eur. Court H. R., Case of Neigel**, judgment of 17 March 1997, Reports 1997–II.
53. **Eur. Court H. R., Case of Couez**, judgment of 24 August 1998, Reports 1998–V.
54. **Eur. Court H. R., Case of De Santa**, judgment of 2 September 1997, Reports 1997–V.
55. **Eur. Court H. R., Case of Lapalorcia**, judgment of 2 September 1997, Reports 1997–V.
56. **Eur. Court H. R., Case of Abenavoli**, judgment of 2 September 1997, Reports 1997–V.
57. **Eur. Court H. R., Case of Francesco Lombardo**, judgment of 26 November 1992, Series A no. 249–B.

58. Eur. Court H. R., Case of Massa, judgment of 24 August 1993, Series A no. 265–B.
59. Eur. Court H. R., Case of Nicodemo, judgment of 2 September 1997, Reports 1997–V.
60. **Larioshina** v. Russia, decision of 23 April 2002, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419180905&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.
61. Eur. Court H. R., Case of Vasilopoulou, judgment of 21 June 2002, <http://hudoc.echr.coe.int/hudoc/ViewRoot.asp?Item=0&Action=Html&X=419182739&Notice=0&Noticemode=&RelatedMode=0>.

Possibility of the Protection of Economical, Social and Cultural Human Rights in the European Court of Human Rights: the Past, the Present and Perspectives

Lecturer Dr. Ernestas Spruogis

Law University of Lithuania

SUMMARY

This article represents the analysis of the possibility of the protection of economical, social and cultural human rights in the European Court of Human Rights. It also discloses that there are directly consolidated three economical, social and cultural rights in the European Convention of Human Rights and Fundamental Freedoms, which is the basic instrument in the activities of the Court: a social right – the right to form and to join trade unions for the protection of personal interests, an economical right – the right to property and a cultural right – the right to education. A nature of all socioeconomical rights, consolidated in the Convention, is negative in the jurisprudence of the European Court of Human Rights, i. e. they are perceived as freedoms of a person. For example, State's duty of the protection of the right to form and to join trade unions for the protection of personal interests does not include a duty to provide financial assistance to individuals seeking to establish an association, or to associations for the better pursuance of their interests. Freedom of association encapsulates freedom of the individual and, more generally, of the society vis-à-vis the State. It is through the activity of freely formed associations that positive effects are expected for the community as a whole. To make associations the receivers of alimonies by the State would turn this model structure upside down. The right to education is also of a negative character. However, this right by its very nature calls for regulation by the State, regulation which may vary in time and place according to the needs and resources of the community and of individuals. On the other side, the author emphasizes that now the Court applies the Convention in the sphere of social law more actively. This is obviously while analysing case-law of the Court adopted in so called „property cases“. This fact allows to hope that social rights will be protected in Europe more effectively than till now. While using the Convention, broader number of social rights may be protected more effectively in the national court systems, and also in the European institutions.

